

**Režim státního území v
obecném mezinárodním
právu a
smluvní režim Antarktidy**

MPV II – podzim 2022
prof. JUDr. Vladimír Týč, CSc.

Státní území - pojem

= *prostor, v němž stát uplatňuje výlučně svou jurisdikci (své svrchované pravomoci, státní moc)*

- **Územní výsost** = výlučnost státní moci územního státu
- Státní území vymezeno státní hranicí
 - je *trojrozměrným prostorem* (povrch země + vzdušný prostor + podzemí)
 - **vzdušný prostor ČR** je vymezen zákonem č. 49/1997 o civilním letectví: „Vzdušným prostorem České republiky je **prostor** nad územím České republiky do výšky, kterou lze využít pro letecký provoz.“
 - **velikost území irrelevantní**
 - území musí být **přirozené** (nikoli plošina v moři nebo umělý ostrov)

Státní hranice

- **Kdo určuje státní hranice ?**

- standardní stav: hranice stanovena **smluvně** oběma státy
- nestandardní stav: hranice určena **vnějším činitelem, který má pravomoc o hranici rozhodnout** (mezinárodní konference, adjudikace) – rozhoduje o území
- **obecná právní úprava:** vnější mez **pobřežních vod** (*mořské právo*)
- **zvláštní případy (není-li dohoda mezi stranami): historické nebo přírodní (orografické) hranice (není-li dohodnuto jinak):** horský hřeben, rozvodí, vodní tok, případně střed jeho splavného koryta, přímé linie (rovnoběžky, poledníky – astronomická/geometrická hranice) (*mezinárodní obyčej*)

- **Pohyblivá hranice:** vodní tok – středová linie – může měnit polohu (vymílání) – pozvolné změny mění hranici, náhlé změny nemění hranici (Dunaj mezi Srbskem a Chorvatskem) - vhodné upravit smluvně

PRŮBĚH A VYZNAČENÍ STÁTNÍCH HRANIC – příklad ČR – Polsko (Smlouva z r. 1996)

- Článek 1
- (1) Česko-polské **státní hranice jsou plochou, která prochází svisle hraniční čarou po zemském povrchu**, oddělující území obou států, jejich vzdušný prostor a podzemní část.
- (2) Státní hranice mezi Českou republikou a Polskou republikou od styku státních hranic smluvních stran a státních hranic Slovenské republiky ke styku státních hranic smluvních stran a státních hranic Spolkové republiky Německo jsou stanoveny Smlouvou mezi Československou republikou a Polskou lidovou republikou o konečném vytyčení státních hranic, podepsanou ve Varšavě dne 13. června 1958 (dále jen „Smlouva o konečném vytyčení státních hranic“).
- (3) Průběh státních hranic mezi Českou republikou a Polskou republikou je znázorněn v **hraniční dokumentaci** o průběhu a vyznačení společných státních hranic (dále jen „hraniční dokumentace“), kterou smluvní strany vypracovaly podle článku 1 odst. 2 Smlouvy o konečném vytyčení státních hranic a obnovují ji podle této smlouvy.
- ***(Tato smlouva neřeší územní nesrovnalosti a nároky z dřívější doby.)***

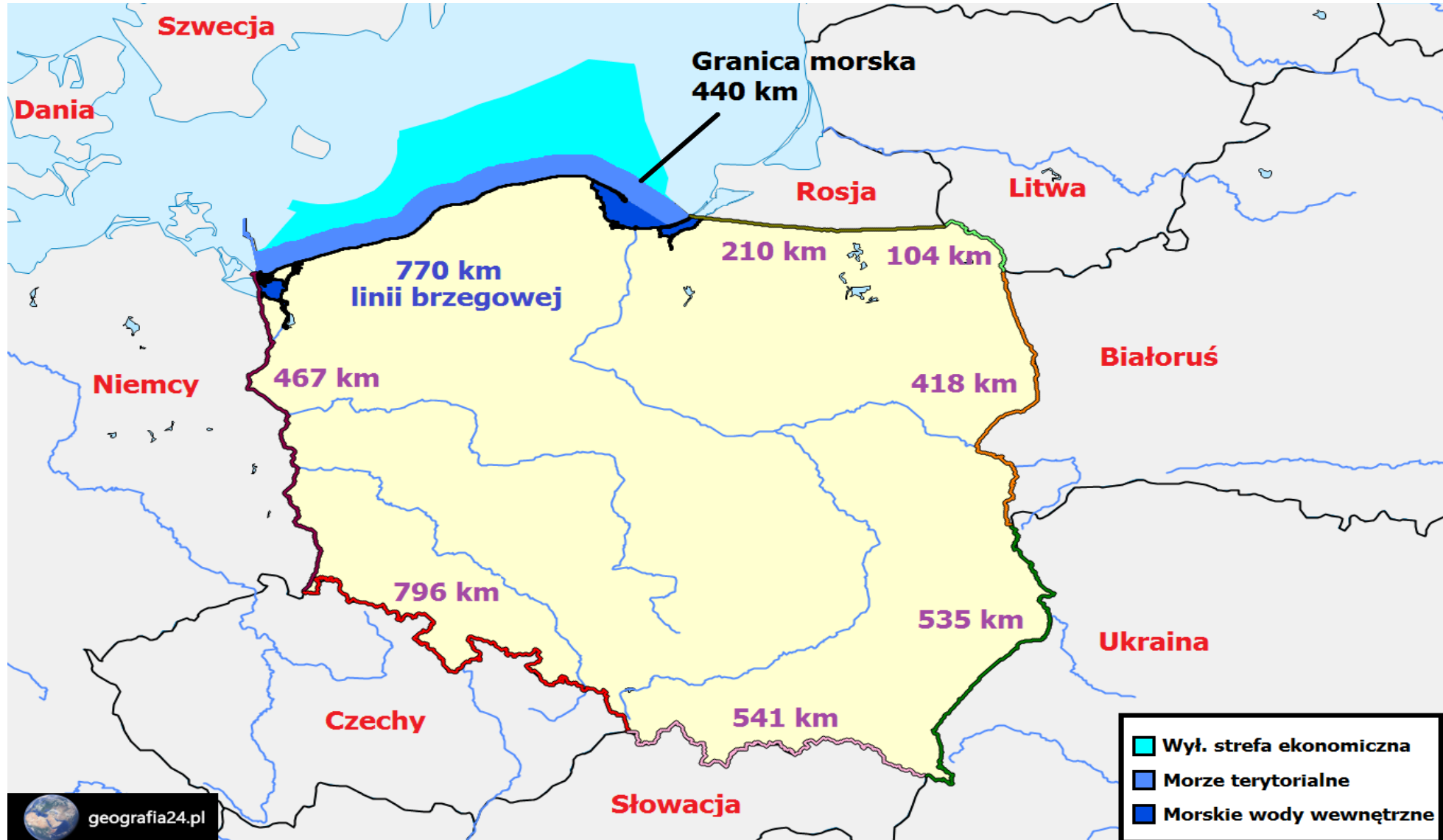
Označení hranice: hraniční kameny a sloupy

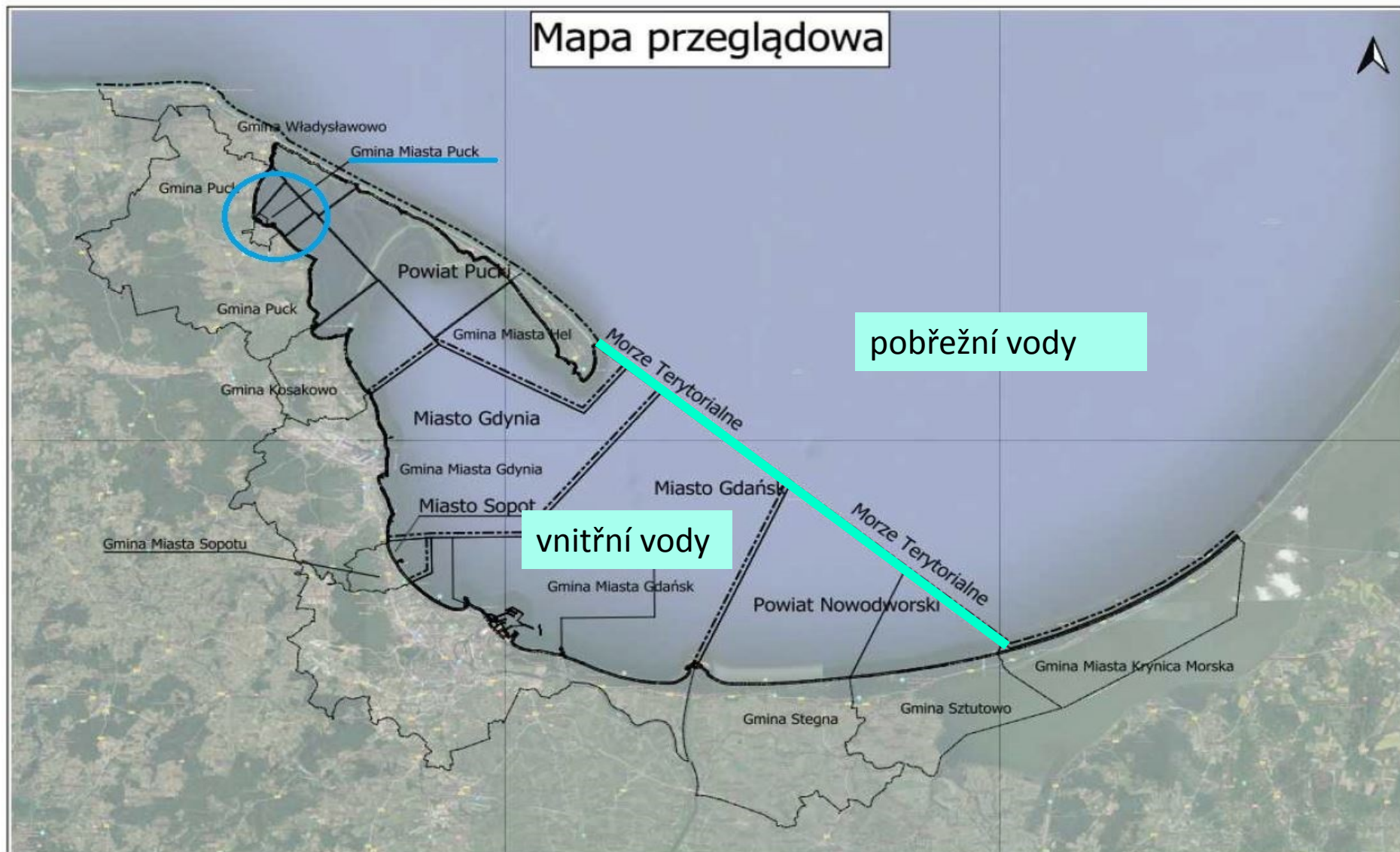
Trojmezí (Šumava)

Pobrzeżni wody Polska

Gdańska zátoka – vnitřní vody

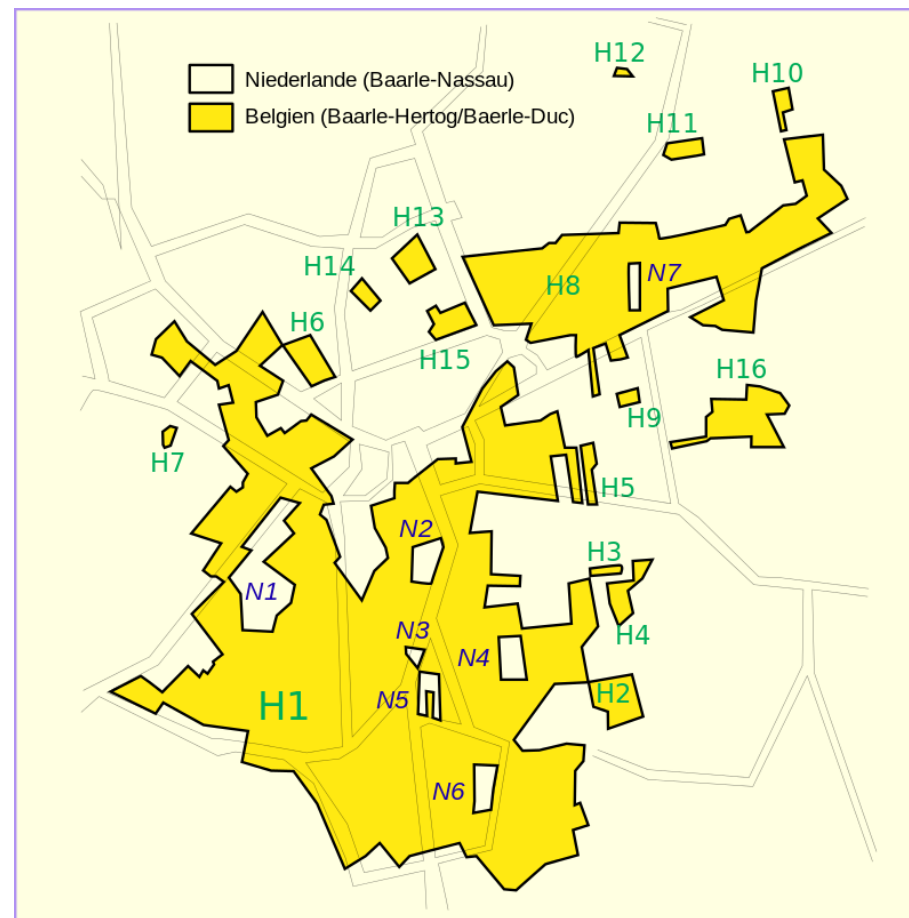
Geometrická hranice mezi USA a Kanadou

Enklávy a exklávy (a poloenklávy)

- Část území státu oddělená od ostatního území a obklopená územím jiného státu
- Enkláva na pobřeží moře: poloenkláva (Kaliningradská oblast RF)
- Některé státy jsou celé „enklávami“: San Marino, Lesotho

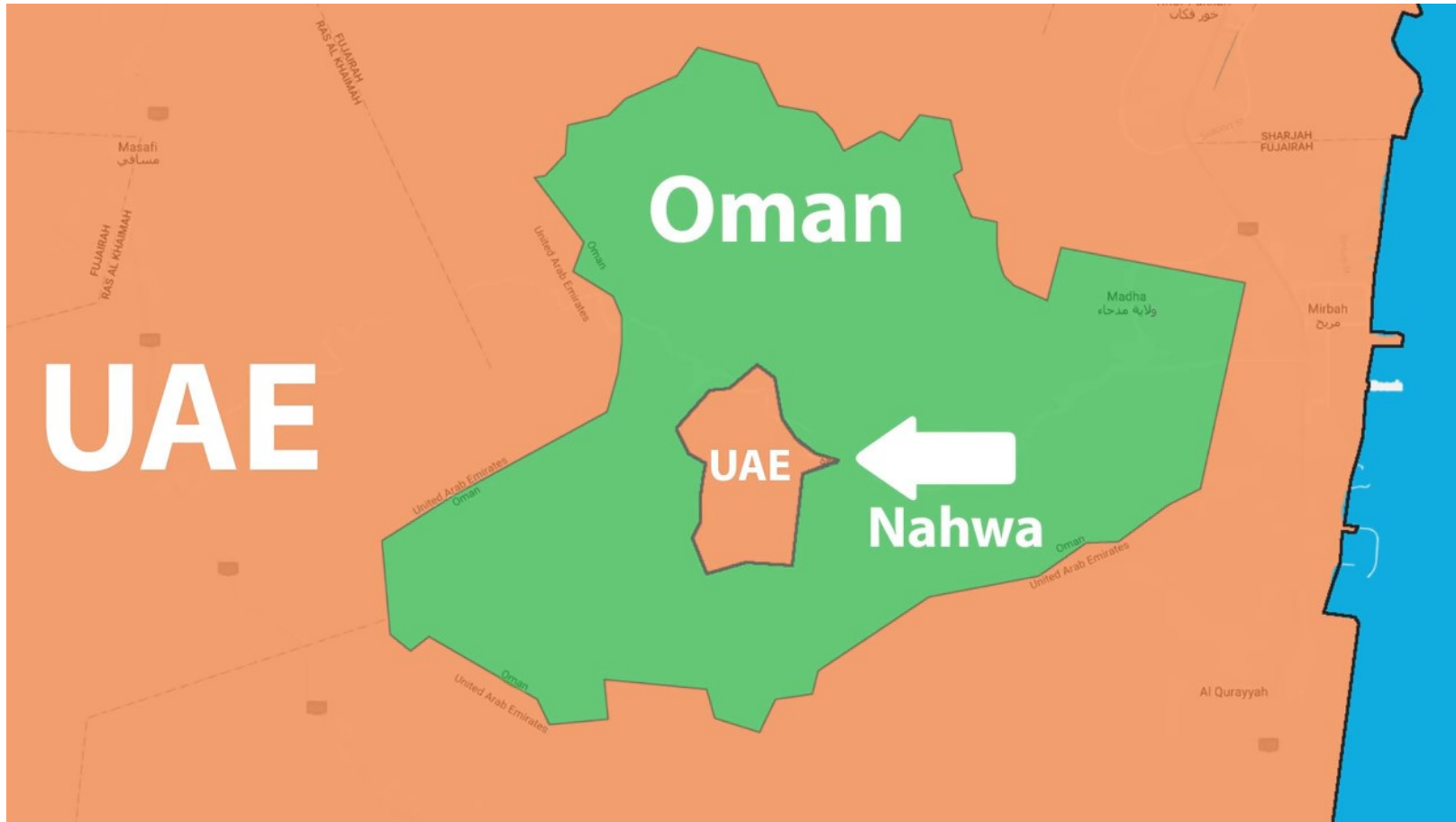
Soustava enkláv mezi Nizozemím a Belgií

Soustava enkláv mezi Nizozemím a Belgií - 2

Enkláva v enklávě

Státní území – role v MP

- Mezinárodní právo založeno na teritoriálním principu
- Teritorium (území) státu je vymezeno státními hranicemi
- Území = jeden z pojmových znaků státu (přirozené usídlení lidí)
- **ÚZEMNÍ VÝSOST** = výlučný výkon pravomocí (jurisdikce) státu na svém území
 - výjimky: 1. obecné mezinárodní právo (režim diplomatických a konzulárních misí), 2. smlouvy (cizí vojenské základny, „pronájem“ – pásma Panamského průplavu, policejní pomoc)
 - nesamosprávná území, bývalá poručenství OSN

Nabývání a pozbývání státního území

- **NABÝVÁNÍ:**

- **původní** (originární) – terra nullius (prvotní okupace, akcese/přirozeně, akrescence/uměle a vydržení území)
- **odvozené** (derivativní) – od předchozího suveréna (rozdělení/sloučení, secese, dekolonizace, adjudikace)
- anexe zakázána

- **POZBÝVÁNÍ:**

- zpravidla současně s nabýváním

Secese - pojem

- původní stát existuje dále s menším územím, na odštěpeném území vzniká nový stát navíc (blízko ke klasickému rozpadu - ČSFR)
- obecný důvod secese: nevyhovuje politická autorita v původním státě
- Teorie secese:
 - a) explanatorní (příčiny) (národnostní, politické, emocionální nebo kulturní)
 - b) normativní (ospravedlnění – remediální/nápravové)

Základní problém: (ne)přípustnost

- narušuje se suverenita a územní celistvost původního státu
- důvod secese musí převážit ochranu suverenity původního státu
 - OBECNÝ DŮVOD: NEPŘIJATELNOST POLITICKÉ MOCI V PŮVODNÍM STÁTĚ – příklady:
 - masové porušování lidských práv
 - historické důvody (problematický vznik původního státu – Pobaltí)
 - uplatnění **práva národa na sebeurčení** (kogentní norma)
 - právo na sebeurčení nemá národnostní menšina
 - dekolonizace
 - přání velké většiny obyvatel – touha po vlastní státnosti
 - NAPROTI TOMU SECESE je VYLOUČENA, je-li důsledkem AGRESE

Právní úprava secese: jen nepřímá

Uplatňují se pravidla:

- a) problematičnost předčasného uznání (= zásah do procesu)
(Nizozemí --> Belgie 1831, USA 1778, USA-Kosovo)
- b) naplnění znaků státu (Montevideo 1933)
- c) zákaz použití síly
- d) právo národa na sebeurčení
- e) územní celistvost

Komu jsou určena pravidla regulující secesi, resp. její přípustnost?

Území, které se odděluje, není subjektem MP, není jím vázáno.

Provedení secese si může určit samo.

Může být dohoda s ústřední vládou.

Důsledky nepřipustné nebo problematické secese

- Secese sama je faktem – je-li provedena, stane se hotovou věcí (fait accompli), její protiprávnost se projeví až následně
- Možné důsledky:
 - odpor ústředí (včetně uplatnění státního donucení) – Katalánsko
 - nezáměr jiných států na uznání (Jižní Osetie, Abcházie, Krym)
 - nepřipustnost uznání ze strany jiných států (Severní Kypr)
- Dvě aktuální problematické secese:
 - Kosovo
 - Krym

Secese v mezinárodní praxi (jen k informaci)

- **OSN nepřijímá nové státy vzniklé secesí bez souhlasu původních států (kromě býv. kolonií)**
- **dávná historie:** 1775-1783 USA od GB, 1810-1825 LA od Španělska, 1830 Belgie od Holandska
- **nedávná historie:** Bangladéš, Eritrea, Jižní Súdán, Izrael (od Palestiny-?)
- **Neúspěšné secese:**
 - protiprávní podle OSN (rozpor s kogentní normou OMP) - Jižní Rhodesie, Severní Kypr (a Rep. Srpska 1992 - B+H)
 - 1970 Rhodesie oddělena od GB - OSN neuznala - později 1980 Zimbabwe
 - 1976 Bantustány oddělené dohodou od JAR - OSN: protiprávní (rasová diskriminace a segregace)
 - 1974 - Severní Kypr - agrese Turecka
- **Secese uznané jen minimem států:**
 - např. - Biafra od Nigérie (1963) - uznalo jen 5 susedů, od 1970 opět součást Nigérie
 - Čečensko 1991 vyhlásilo nezávislost - Rusko potlačilo, secese nebyla důvodná (územní celistvost RF)
 - Jižní Osetie, Abcházie (ruský vliv), Podněstří – přetrvávají, uznání jen mezi sebou a minimem dalších států
 - Somaliland (územní celistvost Somálska) – nikdo neuznal (Krymská republika + Sevastopol) 2014
- **Úspěšné secese:**
 - Senegal od Mali (1960), Singapur od Malajsie (1965)
 - Izrael (1948) - OSN umožnila - Izrael povstal na palestinském území - 1949 příměří mezi Izraelem a arabskými státy - 1949 vyhlášen stát v hranicích příměří - předčasné uznání
 - Bangladéš - 1971 odtržení od Pákistánu - Indie hned uznala (válka s Pákistánem)
 - Eritrea, Jižní Súdán

Kosovo

- **posudek MSD: „Vyhlášením nezávislosti nebylo porušeno MP“ ==> lze uznávat za stát**
- uznalo 111 + Tchajwan + 4 (záměr), 44 výslovně odmítlo uznání (+ Svatý Stolec), 34 nevyjádřilo se, *několik států vzalo uznání zpět*
 - 5 členů EU odmítlo uznání (Slovensko, Rumunsko, Řecko, Španělsko, Kypr)
- velmi specifická situace – „není to precedens“

K r y m

- důvod secese: odmítání legitimacy nové politické moci po převratu (Majdan 2014) (protiústavnost, násilí, silná podpora ze zahraničí, vyloučení ruského jazyka)
- obyvatelstvo odtržení od Ukrajiny většinově podporovalo (referendum)
- okamžité řešení: po secesi zároveň dohoda s RF o přičlenění
- **Kvalifikace Západu:** ruská agrese na Ukrajině, proto zákaz uznání referenda, secese a dalších následků, secese Krymu v rozporu s Ústavou Ukrajiny
- **Kvalifikace Ruské federace:** ruští vojáci na Ukrajině legálně, nezasahovali, referendum korektní a přesvědčivé – nový stát (Krymská rep.) se hned po vzniku z *vlastní vůle* začlenil do Ruské federace mezinárodní smlouvou, rozhodující je vůle lidu, ta byla jednoznačná, území obsazeno až po začlenění

Právní režim Antarktidy

Antarktický smluvní systém

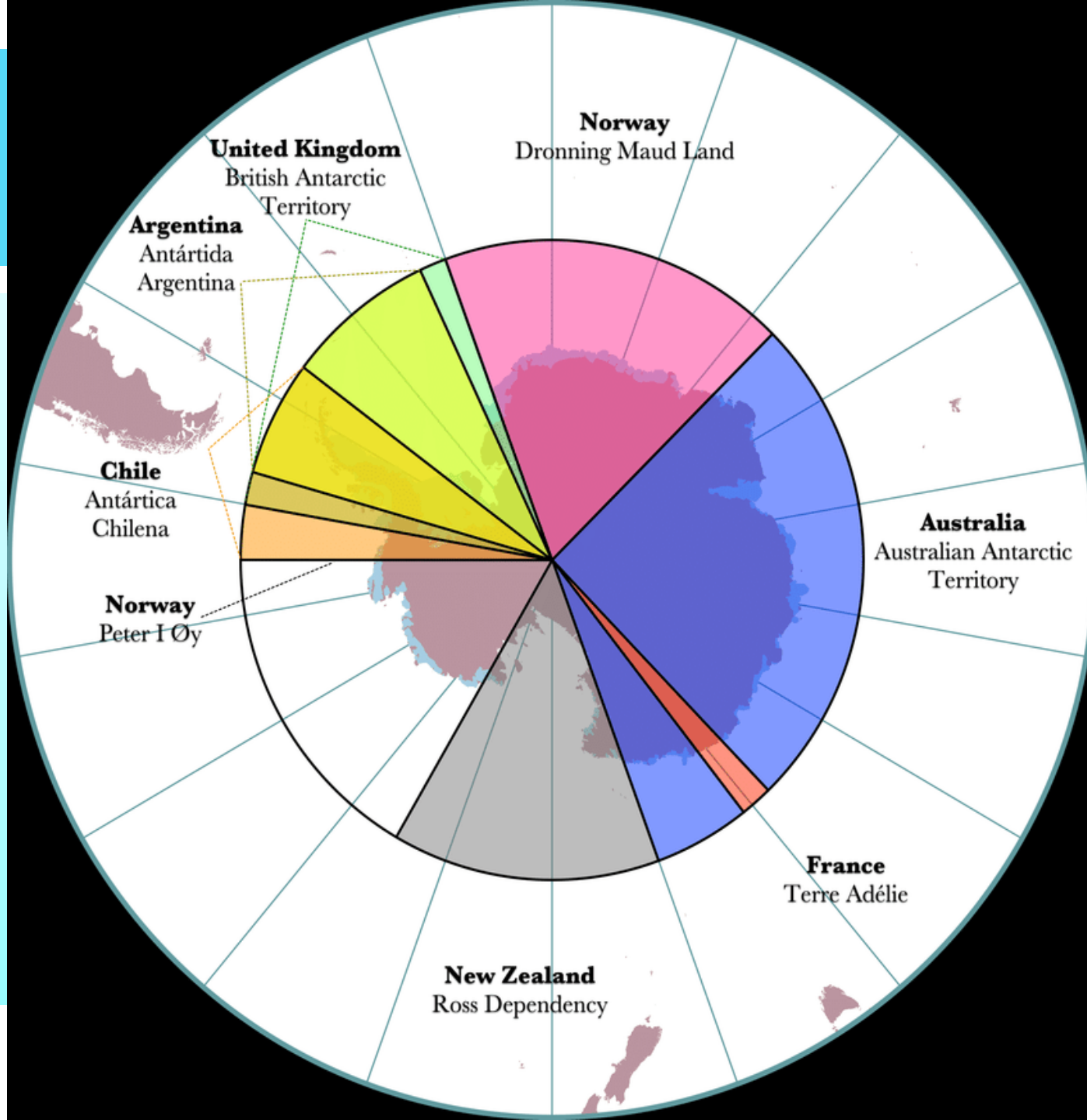
- **Smlouva o Antarktidě 1959 – Washington (platnost od 1961) 55 sml.stran**
 - kodifikuje mezinárodně právní postavení kontinentu, mírovou vědeckou spolupráci a
 - demilitarizaci a denuklearizaci (zákaz vojenských základen, cvičení, jaderných pokusů, rozmisťování jaderných zbraní)
- **Protokol o ochraně životního prostředí ke Smlouvě o Antarktidě (Madrid 1991 – platnost 1998)**
 - **Článek 2** – smluvní strany se zavazují k úplné ochraně životního prostředí Antarktidy; Antarktida je prohlášena přírodní rezervací, věnovanou míru a vědě
 - **Článek 7** – je zakázána jakákoliv činnost, týkající se využití zdrojů nerostných surovin v Antarktidě (mimo vědecké výzkumy) pro příštích 50 let
 - **Článek 8** – u veškerých činností bude posuzována míra vlivu na životní prostředí
 - **Turistika: nesmí jakkoli ovlivňovat životní prostředí**
- **Další smluvní dokumenty o Antarktidě:**
 - [Dohodnutá opatření pro zachování antarktické fauny a flóry \(1964\)](#)
 - [Úmluva o zachování antarktických tuleňů \(1972\)](#)
 - [Úmluva o zachování živých mořských zdrojů Antarktidy \(1980\)](#)

Antarktida jako mezinárodní prostor (res communis omnium)

- Antarktida se tak zařadila mezi **tzv. mezinárodní prostory**, které si **státy nesmí přivlastnit** a na kterých **nemohou vykonávat výlučnou územní suverenitu.**
- **Společné dědictví lidstva: využitelné ekonomicky (mořské dno, Měsíc – využívání pod mezinárodní kontrolou)** - Veškerá činnost vedoucí k osvojení a využití nerostného bohatství z mořského dna je pod administrativním dozorem Mezinárodního úřadu pro mořské dno ISA.
- **Res communis omnium: nelze vznášet individuální nároky – patří všem (volné moře, Antarktida – všechny státy mohou využívat za stanovených podmínek)**
- *Další smluvní dokumenty o Antarktidě:*
- Dohodnutá opatření pro zachování antarktické fauny a flóry (1964)
- Úmluva o zachování antarktických tuleňů (1972)
- Úmluva o zachování živých mořských zdrojů Antarktidy (1980)

Antarktida před r.1959

Sektory nárokované
(a „zmrazené“)
jednotlivými státy

SMLOUVA O ANTARKTIDĚ 1958 - zmrazení (nikoli zrušení) územních nároků

- Článek IV = **ZMRAZENÍ ÚZEMNÍCH NÁROKŮ**
- **1.** Nic, co je v této Smlouvě obsaženo, **nebude vykládáno jako:**
- ... **zřeknutí se** kterékoli ze smluvních stran již dříve vyhlášených práv nebo nároků na územní svrchovanost v Antarktidě;
- **2.** Žádné akce nebo činnost, spadající do doby, kdy tato Smlouva bude v platnosti, nebudou podkladem pro prohlášení, podporování či popírání jakýchkoli nároků na územní svrchovanost v Antarktidě a nevytvoří žádná práva na svrchovanost v Antarktidě. Žádné nové nároky ... nebudou uplatňovány dokud tato Smlouva bude v platnosti.

Antarktida - vymezení

- prostor jižně od 60. rovnoběžky
- pevnina, moře, podzemí

Smlouva o Antarktidě – kategorie smluvních stran

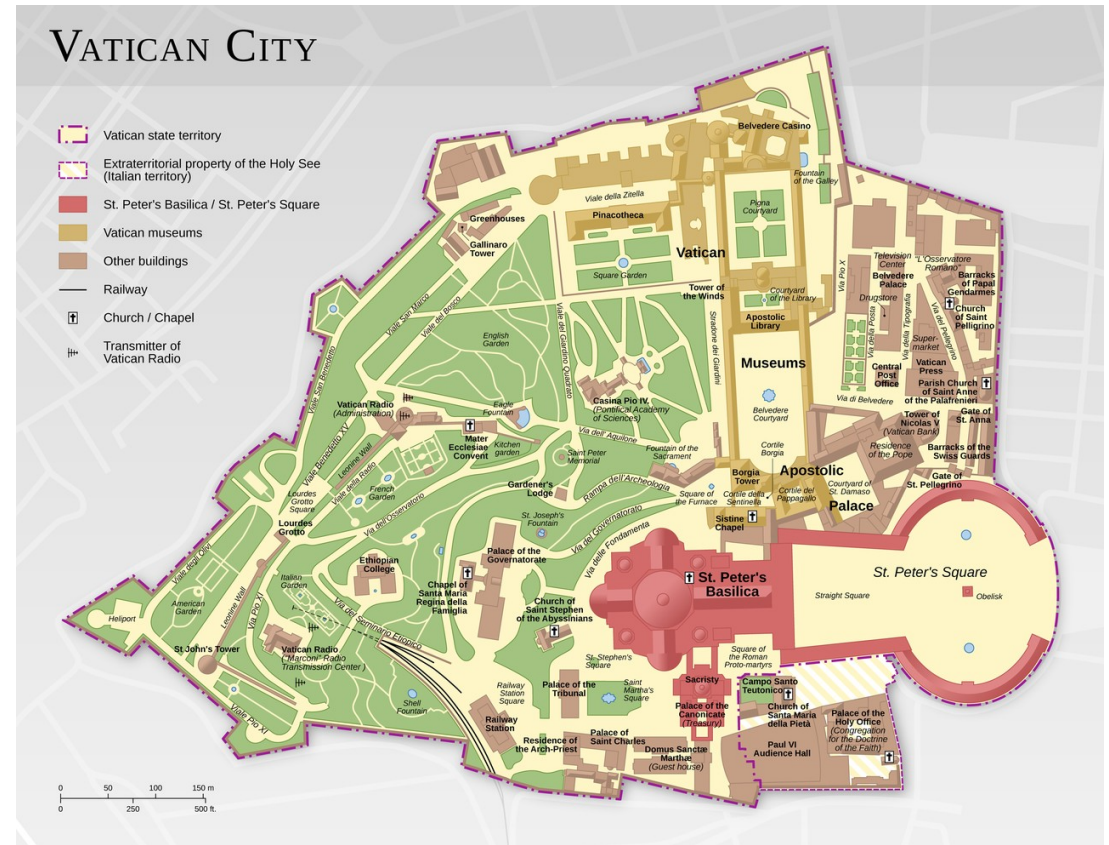
- Smlouva o Antarktidě je prováděna smluvními stranami, které jsou rozlišovány do tří kategorií:
- **1. Dvanáct původních smluvních států**, které byly neaktivnější ve výzkumu Antarktidy těsně před podpisem Smlouvy o Antarktidě (nejvlivnější).
- **2. Státy, které přistoupily dodatečně** ke Smlouvě o Antarktidě a projevují svůj zájem tím, že v Antarktidě **vyvíjejí podstatnou vědeckou a výzkumnou činnost**. Tyto dvě kategorie smluvních stran = tzv. **konzultativní strany**, které mají hlasovací právo v orgánu Konzultativní zasedání, a tím mohou zásadně ovlivňovat veškeré antarktické záležitosti.
- 3. Smluvní strany, které nevyvíjejí podstatnou vědeckou činnost. Tyto státy **se nemohou podílet na rozhodovacím procesu** v rámci Konzultativních zasedání.
- **Česká republika získala konzultativní status** (ad 2) na Konzultativním zasedání smluvních stran Smlouvy o Antarktidě 29. května 2013 v Bruselu, a to s účinností od **1. dubna 2014**, stala se tak 29. státem světa, který má rozhodovací pravomoc o Antarktidě a který je udělován pouze státům vykonávajícím v Antarktidě významnou vědeckou a výzkumnou činnost.
- **Vázanost nesmluvních států**: všichni respektují. Vytváří se nový obecný mezinárodní obyčej?

Zákon o Antarktidě

- **Legislativní zajištění Smlouvy o Antarktidě**
- Účelem zákona č. 276/2003 Sb., o Antarktidě je zajistit dodržování mezinárodních závazků ČR týkajících se Antarktidy, zejména zajistit *všestrannou ochranu životního prostředí Antarktidy* jako přírodní rezervace zasvěcené míru a vědě v souladu se Smlouvou o Antarktidě a Madridským protokolem.
- Veškerá činnost českých subjektů v Antarktidě musí být předem oznámena nebo povolena MŽP.

Exkurz: Svatý stolec / Vatikánský městský stát

Území: 0,44 km² (= cca čtverec o straně 660 m nebo kruh o průměru 750 m)

Svatý stolec (Holy See, Saint-Siège)

- **Svatý stolec** (též **Svatá stolice**, [lat.](#) *Sancta Sedes*, [it.](#) *Santa Sede*) je úřad římského biskupa, tedy papeže.
- Pojem **Svatý stolec** se významově liší od pojmu **Vatikánský městský stát**, který vznikl až při sjednocení Itálie v 19. století – jsou to dva rozdílné subjekty působící na tomtéž území.
- Dokumenty Vatikánského městského státu jsou zveřejňovány v italštině; dokumenty Svatého stolce latinsky. Tyto **dva subjekty** mají odlišné pasy.
- **Svatý stolec (tj. úřad papeže) není stát, ale je subjektem mezinárodního práva**, a proto vydává diplomatické a služební pasy (jen tyto). Vatikánský městský stát vydává pasy (obyčejné) pro všechny své občany.
- Statut pozorovatele v OSN má **Svatý stolec**, nikoli Vatikánský městský stát. Taktéž členství v OBSE aj. Také existuje Smlouva mezi Českou republikou a Svatým stolcem o úpravě vzájemných vztahů (podepsána 2002, dosud neratifikována). Velvyslanectví České republiky je také při Svatém stolci, nikoli ve Vatikánu.
- **V ČR bývají velmi často oba subjekty nesprávně zaměňovány.**

Svatý stolec – Městský stát Vatikán

- Spojení státu (Městský stát Vatikán – Città del Vaticano, zkráceně „Vatikán“) s jinou, nestátní entitou sledující vlastní cíle specifického charakteru (Svatý stolec).
- Propojení státu Vatikán a Svatého stolce lze pozorovat jak na úrovni cílů, tak v rovině institucí, papež stojí zároveň ve vedení katolické církve i v čele vatikánského státu.
- **Spojením se Svatým stolicem získává Vatikán nový rozměr:** Z miniaturního státního útvaru s nepatrným počtem obyvatel se mění na naprosto osobitý vícedimenzionální fenomén. Propojení Vatikánu s vedením katolické církve determinuje realitu vatikánského státu ve všech jejích hlavních aspektech. Má určující vliv na podobu základních státních charakteristik jako území nebo obyvatelstvo, stejně tak určuje formu vlády a dělbu moci ve státě. Podoba těchto jednotlivých aspektů vatikánské reality dokonale odpovídá faktu, že **stát Vatikán je ve svém fungování a cílech podřízen Svatému stolci.**
- Lateránské dohody jako definitivní vyřešení římské otázky: Vatikánský městský stát vznikl na základě bilaterální dohody, tzv. Lateránské smlouvy, kterou 11. února 1929 podepsaly Svatý stolec a italské království. Svatému stolci byla touto smlouvou zajištěna efektivní a plná moc a suverénní jurisdikce nad určeným územím.
- *Zdroj: Jitka Gelnarová, Vatikán: charakteristika státu v kontextu jeho propojení se Svatým stolicem, Acta Politologica 2009, Vol. 1, č. 1. s. 1-13, dostupné na https://tarantula.ruk.cuni.cz/ACPO-14-version1-AcPo_01_01_Vatikan.pdf*

Městský stát Vatikán - ústava

- Dle své ústavy (2001) je Vatikán teokracií, tedy absolutistickou monarchií vystavěnou na božském základě, v níž Papež, tedy zástupce Boha na zemi, drží ve svých rukách jako hlava státu prakticky veškerou moc, zákonodárnou, výkonnou i soudní.
- Papeži je tak vyhrazeno zastupování státu ve vztazích s ostatními státy a jinými subjekty mezinárodního práva, diplomatické styky a uzavírání smluv. (Zde ***splývá stát Vatikán se Svatým stolcem prostřednictvím osoby papeže*** – pozn. V.T.). Jsou mu také předkládány ke schválení návrhy zákonů, rozpočet a další finanční zprávy. Papež jmenuje členy Státní rady na pětileté období
- *Zdroj: Bc. Tereza Dvořáková, Postavení Vatikánu v mezinárodním systému a jeho zahraniční politika, magisterská práce, FSS MU 2011, dostupné na <https://is.muni.cz/th/klhut/diplomka.pdf>.*